

Francè Brenk

Slovenski NOB film

Dokumenti in spomini
(Drugo nadaljevanje)

Spomin na začetek

Popotovanje v ČSR

Preden je »padla prva klapa« za film *Na svoji zemlji*, preden se je sploh kdo pogovarjal s Cirilom Kosmačem o Očku Orlu in scenariju po njem, torej o témi za naš prvi dolgi igrani in zvočni film *V srcu Evrope*, je za razvoj filma med nami omembe vredno tudi popotovanje jugoslovanske, pravzaprav pa hrvaško-slovenske delegacije v Prago, v ČSR, spomladi leta 1946.

Tudi na to epizodo v rasti našega filma kaže posebej opozoriti danes — če naj napravim spet izlet v prihodnost — decembra 1975, po tako imenovanem praznovanju 30-letnice slovenskega filma. Če je bil namreč začetek slovenske povojne filmske ustvarjalnosti *Na svoji zemlji*, smo praznovali tri leta prezgodaj. In jubilej so praznovali posebej slovesno v Celju. Žal pa z anarhičnim filmskim sporedom ter s tremi neurejenimi, nepopolnimi razstavami, posvečenimi zgodovini na pol slovenskega na pol jugoslovanskega filma, filmskega plakata in filmske literature. Fotosi niso prikazovali niti vseh slovenskih igranih filmov, *Slavico* so po njihovem izdelali 1947., filmski plakat je bil urejen po nikakršnem kriteriju, filmskega prospekta — dragocene spremne besede k predstavi — ni bilo, in niti ne vseh izvirnih knjig slovenskih avtorjev o filmu. Tako so s prireditvijo celjske delavce potegnili pošteno za nos. In posebej: eden izmed viškov prireditve je bila predstava novega slovenskega NOB filma *Med strahom in dolžnostjo*. Hkrati je izšel članek naše znane filmske kritičarke, v katerem se zavzema avtorica za »novo, naklonjeno vrednotenje domačega filma«³⁴ in pa ocena novega dela pod naslovom »Vrnitev k začetku — Eisensteinova govornica v novem filmu Vojka Duletiča Med strahom in dolžnostjo«. Torej Vojko Duletič in S. M. Eisenstein! Kakšna medvedja usluga, kakšna dialektika!³⁵

³⁴ Film in publika, Delo, 17. XII. 1975.

³⁵ Ista avtorica se namreč že nekaj časa zavzema tudi za marksistično filmsko kritiko, npr.: »Vloga filma. Na celjskem filmskem tednu se je začel posvet o marksistični kritiki,« ali: »Poseg čez vrzeli. Ob razpravah o vprašanih filmske kritike v Banjaluki in Celju. Marksistično vrednotenje filmske estetike.« — Delo, 12. in 26. XII. 1975.

Союзная Контрольная Комиссия в Венгрии

16. апреля 1946 г.

№ 144/46

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Данное удостоверение предоставлено Простовским подданным
БРЕНК ФРАНЦЕ, ОМОДА РУДОЛЬФ, СЕМОЛИЧ ЖОЖЕ, ХЛОВАТИ КОНСТАНТИН
в том, что им разрешается проезд через территорию Венгрии.

Указанные лица следуют из Белграда в Прагу на машине
"ШТЕР" № С-0758.

Деловитательно по 15 мая 1946 года

СОЮЗНАЯ КОНТРОЛЬНАЯ
КОМИССИЯ В ВЕНГРИИ
И. ЛЕВУШКИН

»Zvezna kontrolna komisija na Madžarskem. Dovoljenje je izdano jugoslovan-skim državljanom Brenk France, Omota Rudolf, Semolič Jože, Hlavati Konstantin, da smejo prepoto-vati ozemlje Madžarske. Imenovane osebe potujejo iz Beograda v Prago z avtom »Steer« N° C-0758. — Veljavno do 15. maja 1946. leta. Načelnik Zvezne kontrolne komisije na Madžarskem general-major I. Levuškin«

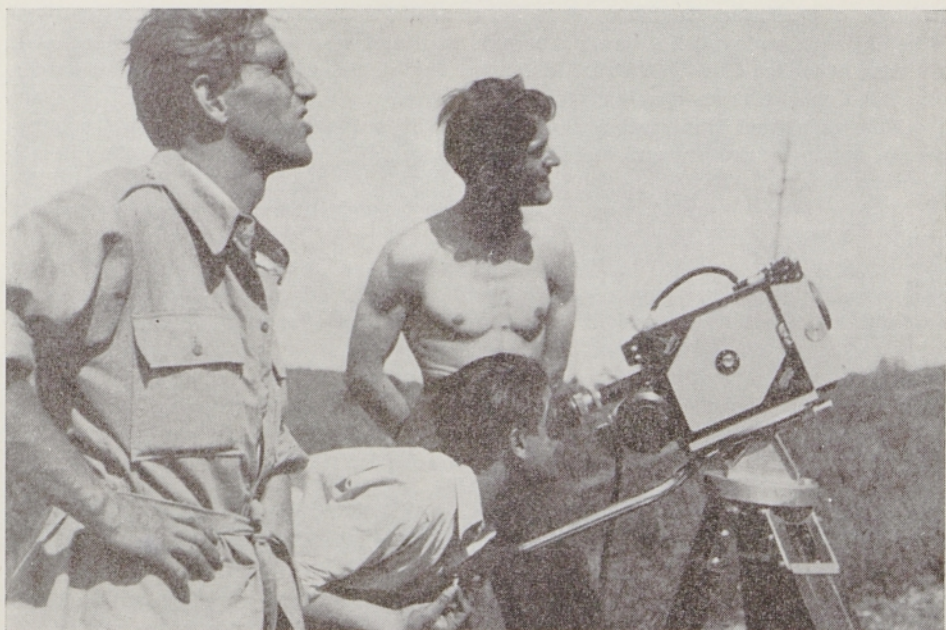
V času proslav 30-letnice slovenskega filma pa so molčali o temeljnih letih naše filmske zgodovine, ko je izšlo tudi 77 kratkih filmov,³⁶ o letih, ki so omogočila *Na svoji zemlji*. Če se jim je zdelo zamalo prikazovati filme, ki so v zvezi z NOB, npr. o vojnih zločincih, in pa o fizikulturnikih, naj bi prikazovali vsaj *Ljubljana pozdravlja osvoboditelje* in pa izbor značilnih *Obzornikov*.

Med priprave na naš prvi igrani zvočni film spada tedaj tudi naše popotovanje v ČSR. Koristilo pa naj bi še srbskemu snemanju *Slavice* (1946) in hrvaškemu *Živječe ovoj narod* (1947).

Prvi filmski stik z osvobojeno Jugoslavijo so skušali vzpostaviti Čehoslovaki že 13. decembra leta 1945. »Zplnomočeneč ministra informacij pro dovoz a vyvoz filmů« Jindřich Elbl je pod št. 285-76, 330-69 poslal »zaupni dopis« veleposlaništvu Češko-slovaške republike v Beogradu, s priloženim osnutkom pogodbe, ki naj bi jo sklenili s »Filmskim poduzećem DFJ«, in po kateri naj bi pod določenimi pogoji poslali Čehoslovaki v Jugoslavijo »všetky filmi, které byly dosial československými výrob-cami vyrobené«. Čehi so nedvomno vedeli za našo programsko stisko, in pogodba, ki so jo predlagali, je bila za naše tedanje vzdušje, za naš odnos nenavadna: trda, strogo komercialna — kot da bi se ne bilo nič zgodilo, kot da bi ne bilo medtem vojne, revolucije.

³⁶ Filmografija jugoslovan-skog filma 1945—1946, Institut za film, Beograd, 1970, in: po podatkih letaka, ki je bil priložen celjski razstavi.

Francè Štiglic-Tugo in Ivan Marinček, 1946

Čehi so močno razvili svojo industrijo. Tudi filmsko: na Barrandovu — bolj varnem pred bombardiranjem — so Nemci postavili velikanski osrednji atelje, kjer je snemala svoje filme tudi UFA.

Ker smo vedeli za neokrnjeno češkoslovaško filmsko industrijo, smo po nekaj mesecih razprav odšli na pot: naš izumitelj Rudi Omota, direktor zagrebškega Jadran filma Kosta Hlavaty in jaz. Z nemškim podoficirskim avtom Steyr 200, ki ga je potegnil iz Kokre naš šofer Jože Semolič, smo se 17. aprila prepeljali po zbombardirani poti improviziranih mostov prek Budimpešte in Györa v Prago... Naj omenim spomin na to pot, da bi morda današnji bralec lažje doumel povojno atmosfero, tedanje razmere: vsi drugi prelazi, razen pri Györu, so bili zaprti, na meji so ob sovjetskih stražarjih spet stali madžarski, ki so prav v tistih dneh, po obisku maršala Vorošilova Budimpešti, prevzemali mejo. Srečali smo se z izključno naturalnim gospodarstvom: edino plačilno sredstvo, ki je kaj veljalo, so bile cigarete in konjak. To so nam vnaprej sporočili iz Filmskog preduzeća DFJ iz Beograda. Večerja, prenočišče, zajtrk so stali 100 »partizank« in še nazaj smo dobili nekaj milijonov forintov. Vse prehode čez meje smo si utrli s svojim plačilnim sredstvom, ki je zaleglo več kot »Udostoverenje Sojuznuje Kontrolnaje Komisije v Vengriji«, ki jo je izdal po posredovanju našega budimpeštanskega veleposlaništva »načelnik, general-major I. Levuškin«. V Budimpešti smo obiskali tudi njihove docela izropane filmske ateljeje; med nekaj reflektorji in umazanimi zavesami so postavali trije ali štirje madžarski filmski delavci.

Naše plačilno sredstvo je na meji s Češkoslovaško dobesedno rešilo naših 1563 metrov eksponiranih pa nerazvitih partizanskih dokumentov, o čemer pišem na-

drobneje v prejšnjem poglavju: obmejni stražniki so hoteli pretakniti vso prtljago in komaj so se zadovoljili s tem, da nerazvitih filmov niso »razvili«, da so si ogledali le sličico za sličico filmov *O, Vrba!* in *Pozimi na Triglav*, s katerima smo imeli namen pokazati Čehoslovakom dosežka svoje proizvodnje.

Nasprotje med Budimpešto s porušenimi hišami, podrtimi spomeniki, prestreljenimi antičnimi skulpturami za Parlamentom, in dobro ohranjeno Prago, je vplivalo pretresljivo.

Toda o več kot prisrčnem sprejemu ni da bi govoril. Tembolj zavoljo vzdušja izrednega prijateljstva in naklonjenosti Čehoslovakov do nas in našega boja, kar je povzdignil obisk maršala Tita Pragi — in Barrandovu — nekaj tednov pred našim prihodom. Dejal bi, da so nam bila že ob prvem stiku odprta vsa vrata. Obiskovali smo njihove filmske ustanove in se pogovarjali s filmskimi delavci, predvsem s — spet — direktorjem Barrandova, ing. Lavoslavom Reichlom, po rodu Dalmatincem, ki je leta 1933 češko filmsko mesto zgradil. V pomoč sta nam bila viniški poet in Pražan, tedaj kulturni ataše naše ambasade, dr. Oton Berkopec, in svetnik veleposlaništva, slovenski štajerski učitelj Andrej Debenjak. In pa predvojni praški znanci, kar je bilo še živih, med njimi ravnateljica Dětskega divadla — znamenitega praškega Gledališča za otroke in mladino, Mila Melanova.

Med razgovorom in razgovorom smo gledali filme. »Izveštaj o boravku delegacije Filmskog preduzeća FNRJ u ČSR« poroča:

»Zadatk delegacije bio je:

1. vršiti pregled i izbor filmova čehoslovačke produkcije za Jugoslaviju, i pod izvesnim uslovima zaključiti dogovor o kupovini filmova čehoslovačke produkcije.

2. Proveriti mogućnost nabavke materijala i tehničkih postrojenja za filmsku produkciju, te u slučaju mogućnosti kupiti filmskog materijala za 5 milijuna Kčs i to za produkciju u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani.«

Delo smo si delili: Kosta Hlavaty in Rudi Omota sta se posvetila tehniki — Rudi je iskal predvsem nekakšno optično prizmo, s katero bi popravil svoj aparat za zvočni filmski zapis — sam pa sem s tovarišema z ambasade, ob češki asistenci, gledal filme.

»Zpráva poverěnce pro jugoslávský sektor zajmový pri čsl. filmu«, ki jo je 3. maja 1946 poslal svojim nadrejenim iur. dr. Hruška Jaroslav poroča, da smo dotlej »jugoslávští přatele« videli 27 dolgih in 21 kratkih filmov, med njimi film *Tito v Pragi* in igrani *Kameniti cvet*, ki so ga, kot sem že omenil, posneli Sovjeti tudi v Postojnski jami, in pa 7 najboljših prizorov iz filmov, ki jih končujejo. Naš »Izveštaj« od 10. maja pa poroča, da je delegacija do 3. maja gledala »oko 50 umetniških, kratkih in crtanih filmova i filmskih novosti te 3. maja zaključila i 6. maja o. g. podpisala:

1. principiální ugovor o kupovini filmova čehoslovačke predratne produkcije;

2. principiální ugovor o zameni žurnala između Jugoslavije i ČSR;

3. ugovor o kupovini 5 filmova: *Janošik*, *Děvčica z Bezkyd*, *Cech panen Kutnochorských*, *Cesta do hloubin študákovy duše* i (povojni) *Cesta k barikadam*.«

Pogoji za nakup filmov so bili konkretni: Filmsko preduzeće DFJ bo kupljene filme predvajalo na ozemlju FNRJ, vsak film naj bi poslali v po dveh kopijah, *Pot do barikad* pa v treh, licenca — pravica do javnega predvajanja — bi trajala tri leta, vsak film stane 50 tisoč din, tj. 5 filmov, 250 000 din.

»Izveštaj« govori dalje o vzpostavljenih stikih s češkimi podjetji, ki se ukvarjajo s proizvodnjo filmskih aparatov in drugih naprav, ki prihajajo v poštev za izgradnjo jugoslovanskih proizvodov.

Tipični reklamni avto tistega časa na prvomajski paradi v Ljubljani 1946

Toda vseskozi se je zatikalo pri denarju. Delegacija naj bi razpolagala s 5 milijoni. Čehi so hoteli dinarje, ki so jih potrebovali v Jugoslaviji, dinarjev pa že tudi tedaj ni bilo. In tako je s te poti ohranjen svojevrstni dokument:

»Ministarstvo spoljne trgovine FNRJ, odelenje za uvoz, IV Br. 1072 100 72« naslavlja na »Filmsko preduzeće FNRJ« na njegovo prošnjo za denar dopis s: Predmet: kompenzacija filmskih postrojenja za vino i rakiju. — U vezi vašeg akta broj 4034 ot 5. o. m. po predmetu kompezacionog posla i to, filmskih postrojenja za vino i rakiju u vrednosti 5 000 000 dinara, izveštavate se, da je ovo Ministarstvo sa ovom kompenzacijom načelno saglasno... Ujedno se izveštavate da su cene za izvoz vina od 10—11 maligana predvidjene po 27 dinara fco jugoslovenska granica, a za rakiju na bazi 45 % dinara 90—100 za litar... Načelnik Odeljenja za uvoz Vlad. Milenković.«

Teh 5 milijonov v zraku, s katerimi smo šli na pot, je bilo prazen up. Tako so v vsem našem tedanjem praškem času deževale brzozavke med Beogradom in Prago, ker nismo ne hoteli ne mogli domala nič brez Beograda, npr.:

»Filmsko preduzeće FNRJ, Centralna uprava. ŠM/IS, Br. 5065. — Ambasada FNRJ Jugoslavije, Jugoslovenskoj filmskoj delegaciji, za druga Brenka, Praga. — Danas smo Vam poslali telegram sledeće sadržine: »avons interet maximum dix films nouvelle production prix fixe 100.000 jusque 200.000 dinars franco belgrade sans douane licence trois ans y compris deux copieess stop payement dinars belgrade si censure accepte stop choisissez seulement meilleurs films« — što Vam ovim potvrđujemo. — Smrt fašizmu — Sloboda narodu! — Upravnik, Aleksandar Vučo.«

Ali pa:

»26/4-1945 alm-jugoslavenska ambasada za brenka praha. — belgrade 1371 69 26 1230. — možete zaključiti po več javljenim cenama i uslovima tri posleratna filma ako valjaju stop osim toga od predratnih janošik, ho ruk, dousi u belom i još dva po vašem izboru po najviše šezdeset hiljada svaki film stop svi ostali uslovi isti stop za plaćenje materijala telegrafirano juče stop — kupite 100 flašica skriptol tuša i četiri kutije redis pera 02 i 03 mm stop filmsko preduzeće.«

Tedaj smo se prvič srečali z Vučom Aleksandrom, srbskim pisateljem, kasnejšim predsednikom Komiteta za kinematografiju, čigar ime in nov napor po centralizaciji jugoslovskega filma bo tesno povezan z našim poglavjem o koncu leta 1946, o našem delu v Komitetu.

Filma *Dousi u belom* Čehi niso nikoli posneli, še danes ne vem, kje je Vučo zanj izvedel. Predlagali pa smo v odkup še vrsto filmov: *Filozofská historie, Mlhi na Blatech, Zborov, Rukavička, Muzikantska Liduška, Počasne pani Pardubicke, Studujemo za školou, Barbora Hlavasová* — nekateri izmed njih so precej kasneje dosegli Jugoslavijo — in pripomnili:

»Izmedju ukupnog repertoara čehoslovačke produkcije dolazi u obzir za prikazivanje u Jugoslaviji verovatno oko 50 filmova čiji je nivo viši ot nivoa anglosaksonske predratne produkcije«. Ugotavljamo, da bi z vsakim češkoslovaškim filmom pri nas zaslužili kakih pol milijona in predlagamo stalni nadaljnji pregled češkoslovaških filmov, ter poročamo:

»Pregled daljih filmova predratne i posleratne čehoslovačke produkcije, kao informacije u vezi sa tim i nabavku literature, preuzeli su kulturni ataše naše ambasade drug dr. Oton Berkopec i ataše za štampu drug Vuk Dragović kao i sekretar drug Andrej Debenjak...«

Prvič je bila tako uresničena misel, za katero smo se zavzemali še kasneje: filme za nas naj bi izbirali kulturni atašeji naših ambasad. Če bi se lahko to uresničilo, bi nas minulih 30 let marsikdaj ne bolela glava. Ker pa se ni, so kulturne atašeje z velikim veseljem zamenjali filmski kupci najrazličnejših okusov in izobrazbenih profilov, pa trgovski potniki po festivalih, ali celo stalno nameščeni filmski posredniki-trgovci po velikih mestih, npr. v Münchnu.

Za tisti čas in za razmere na Češkem utegnejo biti hkrati zanimivi predlogi njihovih pogajalcev. Predlagali so nam:

1. Jugoslovske umetniške skupine naj snemajo svoje filme na Barrandovu, kjer bi jim bila za minimalne stroške na razpolago tehnična sredstva in tehnični kader.

2. Če pa bi v Jugoslaviji gradili ateljeje in laboratorije, je Češko državno filmsko podjetje pripravljeno investirati v naša podjetja najmanj 50 % kapitala.

3. Čim prej naj javimo, koliko ljudi in za katere stroke želimo poslati na študij na Barrandov, kjer bodo dobili po svoji želji zaposlitev in plačo.

4. Zastopniki češkoslovaškega filma so se pripravljene združiti z nami, Bolgari, Romuni, Madžari in Poljaki v enotno stališče do ameriških in angleških filmskih proizvajalcev in to na osnovi: čim nižji fix.³⁷

5. Češkoslovaška skupina ozkega filma želi snemati v Jugoslaviji, stroške svojega bivanja pa bi odplačala s kopijami svojih filmov.

³⁷ »Fix« je ena izmed mnogih zamotanih ukan filmske trgovine: film in licenco naj bi plačevali fiksno, enkrat za določen čas, ne pa, kot je bilo tudi v predvojni Jugoslaviji v rabi: čim višji odstotek od vstopnine.

Maršal Tito na obisku na Barrandovu spomladi 1946

To poročilo zaključujemo:

»Sva pomenuta tehnično trgovačka pitanja i rešenja neka se ubuduće šalju trgovačkom atašeju drugu Barbariću, a ostala rešenja drugu dr. Berkopcu...«

Tako nas je med praškimi pogajanjii razen trdih komercialnih pogojev razočaral tudi njihov »filmski imperializem«, prizadevanja po čim večji koncentraciji filmske proizvodnje na Barrandov. Kakor koli smo o problemu centralizacije filmske kulture v Jugoslaviji ostro in vneto razpravljali, v Pragi, koder so šele začeli urejati tudi svoj odnos do Slovakov, ni imelo smisla govoriti o marksističnem nauku, po katerem je »moč ekonomike v centralizaciji, moč kulture v decentralizaciji« — v dopuščanju nacionalno, celo regionalno zakoreninjene umetnosti, ki tako bogati svoj izraz... Pač pa smo v drugi polovici 1946; zoper novi, drugi poskus centralizacije jugoslovskega filma (na Košutnjak) pogosto za šalo predlagali, da bi se Slovenci selili na Barrandov, ki je bogatejši in Ljubljani bližji kot Beograd.

Razen omenjenih dogovorov je bila sklenjena vrsta drobnih pogodb, npr. sklep o sodelovanju med *Filmskimi novicami* obeh držav in o nakupu drobne filmske tehnike. Steyr 200, s katerimi smo se vračali kar s severa proti jugu, ob avstrijski meji, češ da nas bodo graničarji domov vendarle morali spustiti, je bil potaknjen z vsakovrstnim dragocenim lečjem in drugo tehniko, ki sta jo Kosta Hlavaty in Rudi Omota lahko kupila za naše »devize« in poskrila po avtu. Okoli nadaljnjih pošiljk filmskega gradiva iz Prage preko Beograda posebej pri delitvi teh sredstev, pa se je pošteno

zatikalo. Prvi so pač odprli pošto Beograščani, ki pa so — resnici na ljubo — že snemali *Slavico* in so reči hudo potrebovali. 17. julija 1946 je pisal Rudi Omota:

»Prilagam spisek materiala, katerega smo kupili v Pragi in katerega imamo že v Ljubljani, toda še ni plačan. Nadalje spisek materiala, ki naj bi pripadal nam, pa ga še nismo prejeli... Tako npr. kamero Šlehta in večje število reflektorjev... Tovariš Kosta je tudi omenil, da je kupil za nas v Pragi kopirni stroj Debrie...«

Dandanes se utegne zdeti tak citat nepomemben. Toda aparati, ki jih omenja, so bili tedaj vitalnega pomena za našo proizvodnjo.

Še 24. I. 1947 poročamo Agit-propu CK KPS:

»Maja 1946 je bivša Centralna uprava poslala v Prago ekipo, ki naj bi nabavila kinematografski material. Ekipa je nakupila material na osnovi seznamov, ki so jih predložili direktorji podjetij. Na podlagi spiskov, ki jih je poslal Komitet že po izvršenih nabavkah (glej prilogo št. 5)³⁸ so morala podjetja za proizvodnjo filmov ponovno napraviti seznam svojih potreb (glej prilogo št. 5 a). Podjetje »Zvezda« si je tako lahko pridržalo veliko materiala, ki ga ekipi ni naročila vnaprej. Od materiala, ki je bil kupljen za »Triglav«, si je »Zvezda« pridržala: ves material, ki je v spisku pod oznako »Material kod *Slavice*«. 90 zobčanicov in 2 ton-adapterja. Kako so material razdelili je razvidno iz priloge 5 b.«

Dokler ni bilo tehnično saturirano »filmsko vlemesto Košutnjak« in je kupovanje potekalo prek Beograda, je bilo medsebojnih pogajanj pa tudi očitkov na pretek.

Razen izbiranja filmov sem se sam zanimal predvsem za možnost študija naših filmskih delavcev, zlasti tehnikov in snemalcev. In na srcu mi je bilo naročilo ministra dr. Ferda Kozaka, naj poiščem v Pragi znanega igralca Zvonimira Rogoza, ter ga po možnosti pripeljem nazaj v Ljubljano. Naročilo sem imel namen vestno izpolniti, tem bolj, ker je bil dr. Ferdo Kozak, urednik Sodobnosti, eden redkih, celo levih intelektualcev, ki ni zavračal filma kot »manjvredno ljudsko zabavo«, ki povrh ogroža »visoko umetnost teatra«, temveč se je zavedal objektivne zgodovinske nuje, po kateri mora v svoje življenje vključiti film tudi mali narod, če hoče polno kulturno živeti. Zato so v Sodobnosti lahko izhajali sestavki o slovenskem filmu.

Rogoz je zvedel za naš prihod preden smo utegnili povprašati po njem. Po dolgem pogovoru smo se domenili, da bo z vrnitvijo še počakal, potem pa prišel na pomoč tudi našemu filmu. — Zdaj živi Zvonimir Rogoz v Zagrebu, nekajkrat je nastopil v hrvaškem filmu in televiziji. — Za nas je bil zanimiv že pred vojno: kot ljubljanski Hamlet, filmsko pa kot igralec postarnega gospoda v *Ekstazi*, češkem filmu Gustava Machátyja s Heddy Lamarr, ki mu je prinesel svetovno slavo, in pa kot general *Štefanik*. Zanimati utegne opomba, da je bil Štefanik Slovak po rodu. Čehi slovaškemu igralcu niso hoteli dati vloge — kajti do Slovakov in posebej Podkarpatskih Rusov so vodili vzvišeno politiko trde roke — pa tudi Čehu ne; izbrali so Jugoslovana. V takšnem vzdušju, ki pa se je prav v času našega obiska Pragi začelo vedriti, so Slovaki — če se prav spominjam — posneli en sam igrani film, *Janošik*, s Palom Bielikom v glavni vlogi. (Poljsko verzijo tega slovaško-poljskega Robina Hooda je posredovala 1975. ljubljanska TV.)

Kar se tiče študija na Barrandovu, je prišla do izraza velika češka naklonjenost. Za presenečenje: prvi lahko pride na Barrandov preučevati njegovo gradnjo slovenski

³⁸ Priloge niso ohranjene.

Na Barrandovu — aprila 1946: dr. Jaroslav Hruška, Rudi Omota, inž. Lavoslav Reichal, Francè Brenk, Kosta Hlavaty in dr. Oton Berkopec

Slovenska delegacija na III. MFF — Mednarodni filmski festival — v Marjanskih Laznih na poti skozi Prago: Drago Sega, Stane Česnik, Francè Brenk, dr. Bratko Kreft in Francè Kosmač. Od 14. julija do 2. avgusta 1948. Foto: gledališčnik, novinar, svetovni popotnik Emil Frelih

inženir. To je bil ing. Tone Gaspari, s katerim smo v tistem času, ko nismo dvomili, da bomo gradili svoje ateljeje — in se nam o starih samostanih še sanjalo ni — tesno sodelovali. Ing. Gaspari je bil izbran za projektanta slovenskih filmskih ateljejev, in prav v praških dneh nam je pisal Jože Gosnar:

»... Izbrali smo si že lepo parcelo za naše laboratorije in to pod Rožnikom v Rožni dolini. Mestni odbor nam bo odstopil ta prostor brezplačno (površina 15 000 m²)...«

In nato telegram:

»26/4 0950 VK-1357 ljubljana 13 25/1900 v utery prijede inženyr gaspari stop pozdrav filmsko ljubljana.«

Ing. Tone Gaspari je prišel in dolgo je ostal, saj so mu odprli vrata na stežaj in vedel je, kaj hoče. Kasneje je izdelal načrte za slovenske ateljeje in laboratorije, ki pa se niso uresničili.

Z drugimi študenti se je zataknilo. Še 24. I. 1947 poročam Agit-propu CK KPS med drugim:

»... V zvezi s pripravami na snemanje celovečernega umetniškega filma (namreč *Na svoji zemlji*, op. frb) se je pokazala nujna potreba, da se pošlje v Prago na ogled tamkajšnje filmske produkcije nekaj tovarišev, ki bi kasneje pomagali pri delu za umetniški film. Važno bi bilo, da odidejo ti tovariši v Prago čimprej, da bi se lahko pravočasno vrnili k snemanju filma. Komitet je sicer rapolagal s kreditom za izobrazbo kadrov, in so bili že 9. septembra določeni ljudje, ki naj bi odšli na študij. Z njihovim odhodom so zavlačevali do 14. I. 1947, ko so mogli odpotovati, a ne kot štipendisti Komiteta kot je bilo predvideno, temveč na stroške 'Triglav-filma'.«

Vendarle so odšli. Na Barrandov je odšlo na desetine jugoslovanskih filmskih delavcev, med njimi tudi Slovenci, npr. snemalec Franci Cerar, Omotov naslednik Herman Kokove, glasbenik Francè Lampret in snemalec Ivan Marinček, ki so mu kasneje zaupali kamero za snemanje *Na svoji zemlji*.

S Čehi in Slovaki smo imeli tudi poslej sporadične stike.

1948. leta smo se udeležili MFF — Mednarodnega filmskega festivala v Marjanskih Laznih, in sicer jugoslovanska delegacija: Vjekoslav Afrić, Vojislav Nanović in Teodor Balk; ter posebej slovenska: Stane Česnik, Francè Kosmač, dr. Bratko Kreft, Drago Segar in jaz. — Bil pa je to prelomni čas. Prav v tistih dneh je izšla resolucija Informbiroja. Jugoslovani smo iz festivalskega odbora umaknili svojega zastopnika, in iz festivalskega sporeda svoj film *Živjeće ovaj narod*. Srečali pa smo se z Bélo Bálázsem in se domenili za prevod njegove prav tedaj izišle knjige »Iskusstvo kino«; naročeni prevod sem opravil, knjiga pa v slovenščini ni izšla. 18 let kasneje pa je izšla »Filmska kultura« tega odličnega madžarskega marksista in esteta, in sicer pod uredništvom Ceneta Vipotnika pri Cankarjevi založbi. In če spet popotujem v prihodnost, v današnji dan: *Filmske kulture* je še na pretek po raznih razprodajah; po 17 din. Pred Bálázsem, pa tudi že pred dialektično interpretirano *zgodovino svetovnega filma* Georgesa Sadoula, ki je izšla prav tako pri Cankarjevi založbi (1960), pa so v tistem času svarili mladino javno, v tisku... Toliko v opombo v času, ko se tako vneto zavzemajo za marksistično filmsko kritiko.

Pred dolgim premorom v stikih s Čehi in Slovaki smo še povprašali na Barrandovu, kako so se obnesli naši študentje. Dejali so nam: »Bili so odlični fantje, le vedeli nismo, kaj želijo.« Premalo so še znali, da bi znali spraševati.

Tudi poslednji stik s Čehi je bil v zvezi s študijem. Na pomlad 1965. leta smo obiskali znameniti praški FAMU — Filmová a televizni fakulta Akademie muzických

Študentje AGRFT v Pragi 1965. Režiserja Pavel Juraček in Miloš Forman (npr. Plavolaskine ljubezni in v ZDA Let nad kukavičjim gnezdrom) s slušateljico dramaturgije Elzo Rituper in slušateljem režije Karpom Acimovičem

uměni. Bila je to nadarjena generacija študentov naše AGRFTV, med katerimi so bili npr. Karpo Acimović, Dušan Mauser, Jure Pervanja, Elza Rituper, Lado Troha, Ante Tomašič, Franc Uršič, Jože Vozny... katerih imena zdaj pogosto brez uspeha iščem po naših filmskih in TV zaslonih. Med sto nadrobnostmi je nanje najbolj vplivalo dejstvo, da imajo slušatelji FAMU 63 kamer, torej dobesedno vsak študent — svojo paletu, svoje nalivno pero; da imajo svoje ateljeje, da jim brezplačno omogoča študij Barrandov z vso svojo tehniko, da ima Ustredni knjihovna ČS filmů kakih 68 000 knjig...³⁹ da o kinoteki in njenih nenehnih zastojnih predstavah, ki trajajo vsak dan — kot smo doživeli kasneje tudi v Lodžu — od 14. do 22. ure, in so namenjene uku študentov, ne govorimo.

Poslej je filmski stik s Čehi in Slovaki le občasen: prek redkih predstav.

Naša filmska proizvodnja in trgovina, naša kinoteka, naša filmska biblioteka in filmski muzej — kolikor sta, naš filmski in TV študij pa bi se najbrž še danes lahko oplajali ob vzorih ustreznih češkoslovaških ustanov, s katerimi smo navezali prve okorne stike že spomladi leta 1946.

³⁹ List Akademije za gledališče, radio, film in televizijo št. 4, izdal in založil rektorat AGRFTV, Ljubljana, 1956.

Thèmes de la guerre de libération nationale dans le cinéma slovène (suite)

Dans cette suite du traité sur les Thèmes de la guerre de libération nationale dans le cinéma slovène (voir les suites précédentes dans Dokumenti XI, n° 25, pp. 48—68 et XI, n° 26, pp. 104—123), l'auteur parle en collaborateur consciencieux dans l'art du cinéma slovène dans un ton polémique et décidé de la visite que les cinéastes slovènes ou bien yougoslaves ont rendue aux Tchèques à Prague au printemps 1946 et de l'importance des contacts avec le cinéma tchèque en général. Il révèle l'importance de leur première visite à Barrandovo où les négociations entre les partenaires tchèques et slovènes donnèrent des propositions intéressantes comme la permission aux yougoslaves de tourner leurs films à Barrandovo où tous les moyens et le personnel techniques aurait été à leur disposition et aux frais minimaux; la participation financière de 50 % des tchèques dans la construction éventuelle des ateliers et des laboratoires des cinéastes yougoslaves; on aurait rendu aux yougoslaves la possibilité de faire les études de cinématographie à Barrandovo et les tchèques se montraient prêts à s'unir aux Yougoslaves, Bulgares, Roumains, Hongrois et Polonais dans un point de vue commun envers les producteurs de cinéma anglais et américains. En même temps, on fit un accord sur les achats des films tchèques d'avant et d'après la guerre et sur l'échange des films de court-métrage et d'actualités. L'auteur conclue l'article en regrettant que ces contacts noués juste avant la réalisation du premier film sonore slovène »Sur sa propre terre« n'aient pas eu de suite et qu'ils ne soient toujours pas fructueux dans notre production cinématographique, dans le commerce, dans les études etc.